

A Coenagrion ornatum (Sélys-Longchamps, 1850) és a Coenagrion mercuriale (Charpentier, 1840) lárváinak anatómiai vizsgálata (Odonata)

BÁNKUTI Károly

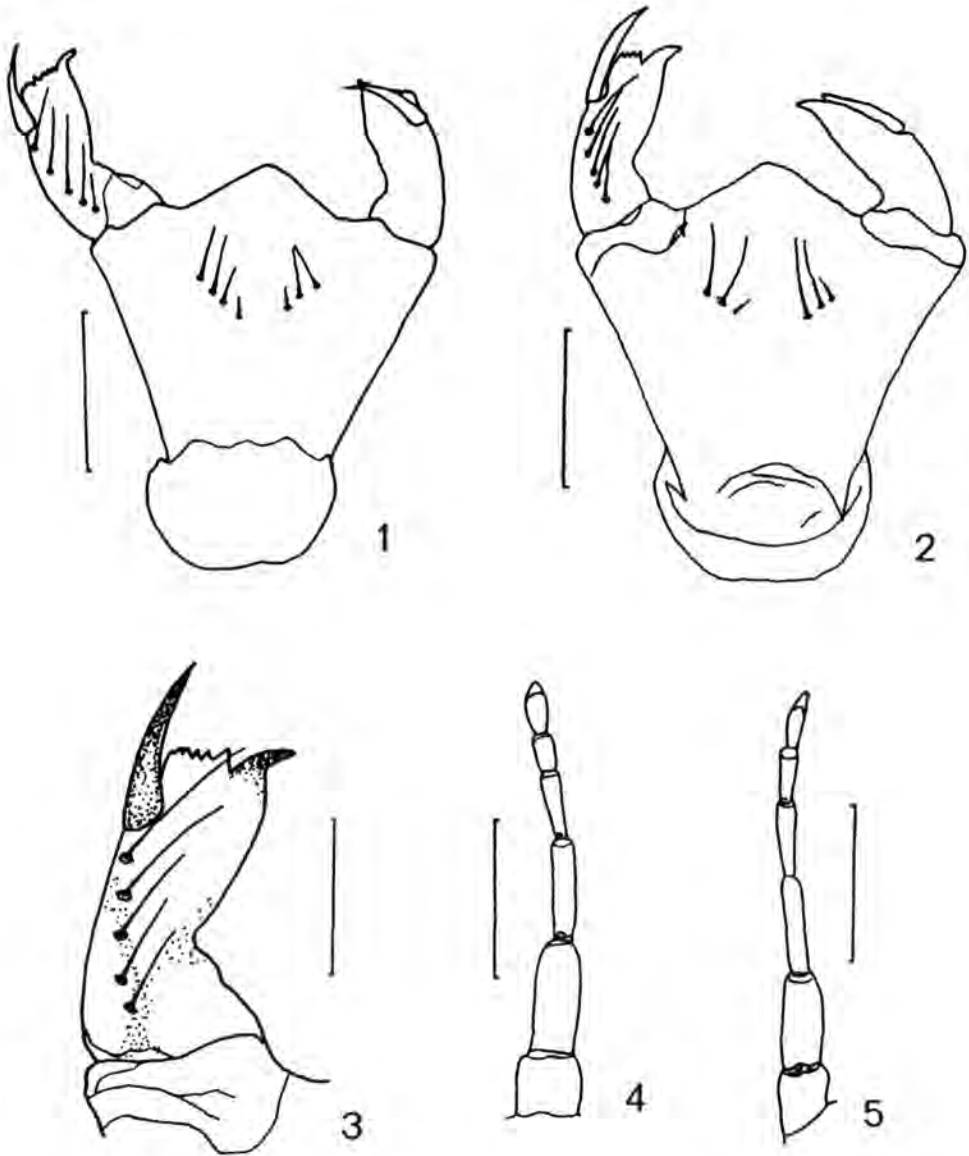
ABSTRACT: Anatomical investigation of larvae of *Coenagrion ornatum* (SÉLYS-LONGCHAMPS, 1850) and *Coenagrion mercuriale* (CHARPENTIER, 1840). Author has made an investigation of larvae of *C. ornatum* originated from three localities of Hungary, and *C. mercuriale* collected in Germany. The size of antenna, body and caudal lamella are demonstrated. Exuviae of *C. ornatum* are longer, and its caudal lamellae are relatively shorter than those of *C. mercuriale*. Total length of the first three antennal segments of *C. ornatum* is relatively longer than that of *C. mercuriale*, although the total length of antenna is the same size in both species. Distinguishing characters are shown in figures.

Abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy cserekapcsolatok révén nemrég sikerült néhány *Coenagrion mercuriale* exuviumhoz hozzájutnom. Így lehetőségem nyílt e faj és a hazánkban is élő *Coenagrion ornatum* exuviumainak összehasonlító vizsgálatát elvégezni. Az európai határozókulcsok - még az újabban megjelentek is - csak a *C. mercuriale*-t építik be, olykor azzal a megjegyzéssel, hogy a *C. ornatum* lárvája nem kellőképpen ismert. Ez bizonyos fokig azzal magyarázható, hogy ez utóbbi fajról az irodalomban mindössze a lárvá leírását tartalmazó munka található (HEYMER-PLATTNER, 1969). Ezzel szemben CORBEI (1955) foglalkozott a *C. mercuriale*-vel, s leírja annak minden fejlődési stádiumát. A *C. mercuriale* Európa nyugati részében, elsősorban Olaszországban, Franciaországban, Spanyolországban, Portugáliában, valamint Észak-Afrikában (Marokkó, Algéria, Tunézia) él, de kisebb számban megtalálható Angliában, Hollandiában, Belgiumban, Luxemburgban, Németországban, Svájcban, Ausztriában, illetve elszigetelt populációkat jeleznek Romániából (CIRDEI-BULIMAR, 1965). Mindezt figyelembevéve nem zárható ki a faj hazai észlelése sem. A *C. ornatum* ezzel szemben Magyarországtól nyugatra már csak elvétve fordul elő, nálunk viszont mégóli lassan áramló, kisebb folyóvizek mellől sok lelőhelyről ismertek. A faj lárváját a hazai faunakötet (STEINMANN, 1964) még mint ismeretlent említi, s csak 1992-ben ad hírt annak hazai (nyugat-dunántúli) gyűjtéséről AMBRUS-BÁNKUTI-KOVÁCS (1992). A lárvá emellett előkerült még Érsekudkert mellett, a Lókos-patakából és a Vadkerti-patakából (BÁNKUTI, in print), továbbá Rétságáról, a Jenő-patakából és Tolmácsról, a Jenő-patak felsőbb szakaszáról (BÁNKUTI, publikálatlan). Az alábbiakban röviden ismertetem a két faj lárváinak anatómiai jellegzetességeit, valamint néhány olyan mérési eredményt, amely segíthet elkülönítésükben. A *C. mercuriale* esetében mindössze egyetlen lelőhelyről származó 15 példány vizsgálatát végeztem el, míg a *Coenagrion ornatum*-nál 3 gyűjtőhelyről 30 példányt. A közlemény végén anatómiai ábrák találhatók, melyek a legfontosabb bélyegeket mutatják (1-13. ábra).

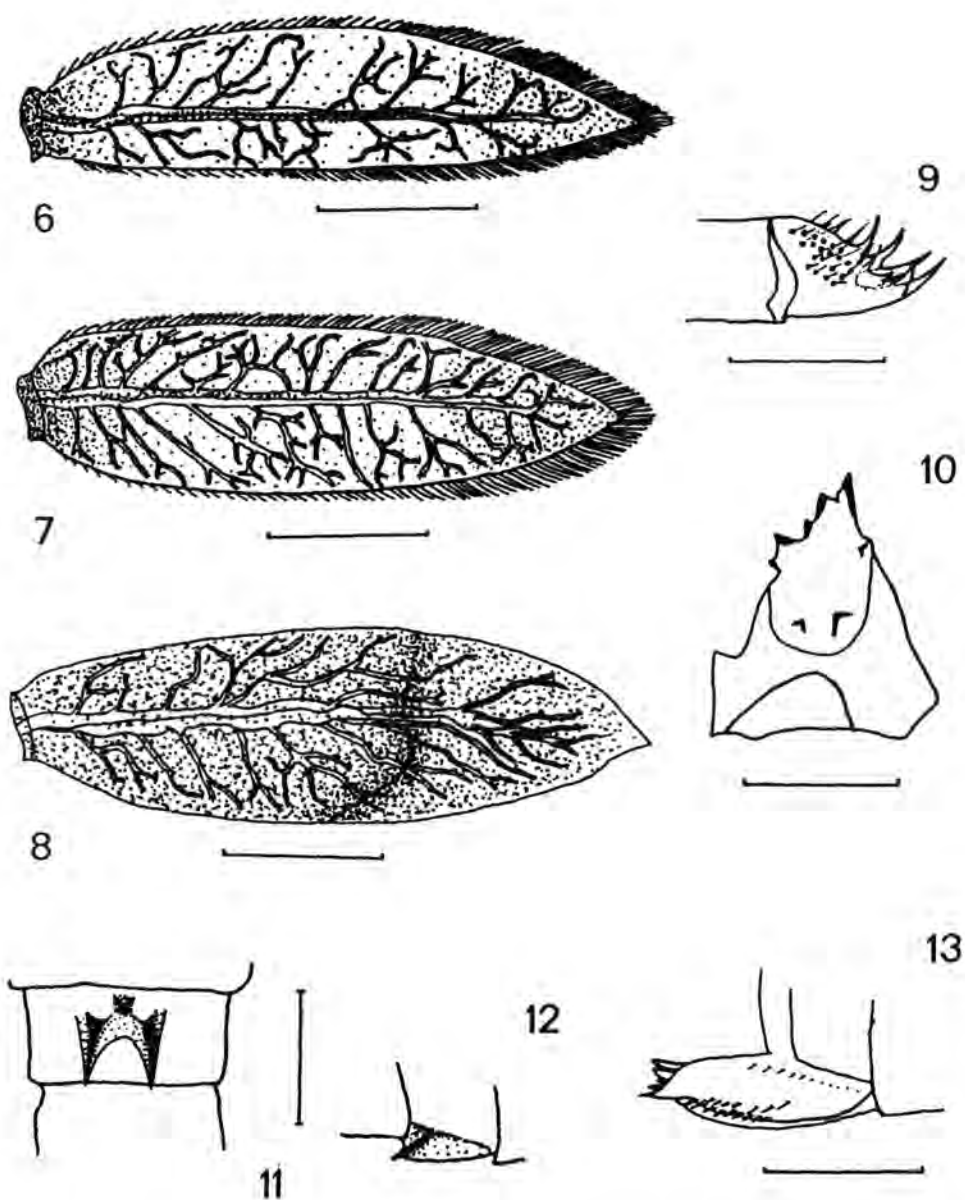
COENAGRION MERCURIALE (CHARPENTIER, 1840)

Vizsgált anyag: Németország, Észak-Rajna-Westfalia, Kreis Minden-Lübbecke, Stemwede, Drohne, "Tiefenriede". 1989.05.28., 1990.05.12. Leg.: W. CLAUSEN. 15 példány (7 hím, 8 nőstény), exuvium.

Testhossz (kopolytűlemezekkel együtt): 15,0 - 18,0 mm (átlag: 16,5 mm). A nőstények átlagban 0,7 mm-rel hosszabbak. Kopolytűlemezek hossza: 3,0 - 4,2 mm (átlag: 3,61 mm). A kopolytűlemezekkel együtt mért testhossz és a

1., 3-4. ábra: *Coenagrion ornatum*, 2., 5. ábra: *Coenagrion mercuriale*. 1-2.: alsó ajak belülről, 3.: baloldali oldalleméz, 4-5.: csáp.

6-7., 9-13. ábra: *Coenagrion ornatum*, 8. ábra: *Coenagrion mercuriale*, 6-8.: tracheakoponyák, 9.: maxilla, 10.: mandibula, 11.: hím gonopophysis elülnézete, 12.: hím gonopophysis oldalnézete, 13.: nőstény tojókészülék oldalnézete. (1-2., 4-8., 11-13- ábrákon a skála 1 mm; 3., 9-10. ábrákon 0,5 mm.)

kopoltyúlemezek hosszának hányadosa: 4,57. A csápok milyensége a határozás szempontjából igen fontos. A határozókban található kulcsok szerint csápja 7 ízből áll, magam azonban ennek ellenére 50-szeres nagyítással minden példánynál 6 csápízt találtam. Az első három és az utolsó három (a csáp tövétől számítva) szegment aránya: 1,2 - 1,48. (Első három csápíz hossza osztva az utolsó három íz hosszával.) az álarc vastkos, a prementumon mindkét oldalon 3, az oldallemezek pedig 5-5 serte található.

A kopoltyúlemezek feltűnően rövidiek, átlag 4,57-szer rövidebbek mint a teljes testhossz (a *C. puella*-nál például csak 3,7-szer). Felső harmadában 50-szeres nagyítással már igen határozottan kivehető harántvarratot találunk, mely egyik oldalon a főérig egyenesen, másik oldalon viszont lehúzódik a lemez töve irányába. Az exuviumok színe sötétbarna.

COENAGRION ORNATUM (SÉLYS-LONGCHAMPS, 1850)

Vizsgált anyag: Magyarország, Nógrád megye, Érsekvadkert; Vadkerti-patak. 1990.05.10. Leg.: BÁNKUTI K. 13 példány (10 hím, 3 nőstény), exuvium. Magyarország, Nógrád megye, Érsekvadkert, Lókos-patak. 1990.05.13. Leg.: BÁNKUTI K. 8 példány (4 hím, 4 nőstény), exuvium. Magyarország, Nógrád megye, Rétság, Jenői-patak. 1992.05.16. Leg.: BÁNKUTI K. 9 példány (4 hím, 5 nőstény), exuvium.

Testhossz (kopoltyúlemezekkel együtt): 15,6 - 20,8 mm (átlag: 17,6 mm. A nőstények átlag 1 mm-rel hosszabbak mint a hímek. Kopoltyúlemezek hossza: 3,2 - 4,2 mm (átlag: 3,6 mm). A kopoltyúlemezekkel együtt mért testhossz és a kopoltyúlemezek hosszának hányadosa 4,9. A csápízek száma az eredeti leírás szerint 7, az általam megvizsgált példányokon azonban minden esetben csak 6 csápízt találtam. Az első három csápíz hossza osztva az utolsó három csápíz hosszával: 1,48 - 1,74. Az alsó ajak valamivel rövidebb mint az előzőnél, a serték száma a középlemezen 3-3, olykor 4-4, az oldallemezekeken pedig 5-5. Kopoltyúlemezeinek átlagos hossza a másik fajéhoz hasonló, a teljes testhossz és a kopoltyúlemezek hosszának hányadosa átlag: 4,9. A lemezeken még 62,5-szeres nagyítással is csak alig észlelhető a befűződés. Az exuviumok színe általában szürke.

IRODALOM

- AMBRUS, A. - BÁNKUTI, K. - KOVÁCS, T. (1992): A Kisalföld és a Nyugat-Magyarországi peremvidék Odonata faunája. Tanulmányok 2: 1-81, Győr.
- ASKEW, R. R. (1988): The dragonflies of Europe. Harley Books, Martins: 1-291.
- BÁNKUTI, K. Érsekvadkert környéke Odonata faunája. in print.
- CIRDEI, F. - BULIMAR, F. (1965): Fauna Republicii Populare Romane. Insecta Odonata. 7(5). Bucuresti: 1-274.
- CORBET, P. S. (1955): The larval stages of *Coenagrion mercuriale* (CHARP.) (Odonata Coenagriliidae). R. ent. Boc. Lond. (A) 30: 115-126.
- FRANKE, U. (1979): Bildbestimmungsschlüssel mitteleuropaischer Libellen-Larven (Insecta: Odonata) Stuttg. Beitr. Naturk. (A) 333:1-17.
- HEYMER, A. - PLATTNER, H. (1969): Beschreibung der bisher unbekanntten larve von *Agrion ornatum* aus Rumanien (Odon. Zygoptera; Agrionidae). Ann. Soc. Ent. Fr. (N. S.) 5(4):891-908.
- STEINMANN, H. (1964): Szitakötőlárvák - Larvae odonatorum in: Fauna Hungariae. V/7:1-48.

BÁNKUTI Károly
Mátra Múzeum
H-3200 GYÖNGYÖS
Kossuth u. 40.